

21 lutego

Dzień Języka Ojczystego

Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego to święto ustanowione w czasie 30. Sesji Konferencji Generalnej UNESCO 17 listopada 1999 roku i obchodzone corocznie 21 lutego.

Święto upamiętnia wydarzenia w mieście Dhace (obecnie stolica Bangladeszu), gdzie w 1952 roku pięciu studentów uniwersytetu zginęło podczas pokojowej demonstracji, w trakcie której domagali się nadania językowi bengalskiemu statusu jednego z dwóch języków urzędowych w Bengalu Wschodnim, należącym wówczas do Pakistanu. Oficjalnie rząd Pakistanu ogłosił bengalski językiem urzędowym w 1956 roku, po wielu latach sporów, a 21 lutego to obecnie święto narodowe w Bangladeszu.

Poza upamiętnieniem wymienionych wydarzeń, głównym przesłaniem międzynarodowego Dnia Języka Ojczystego jest promocja wielojęzyczności oraz zwrócenie uwagi na chronienie różnorodności językowej, bezpośrednio związanej z problemem wymierania języków i kultur.

Wietnam. Uczennica wywodząca się z narodu Khmerów uczy się w szkole podstawowej wietnamskiego – oficjalnego języka w kraju.

Fot. [World Bank Photo Collection](#), CC BY-NC-ND 2.0

Jak wymiera język?

Dzisiaj na świecie istnieje ponad 6 tysięcy żywych języków, choć w okresie największego zróżnicowania ludzkość używała około 13 tysięcy języków! **Między XV a końcem XX wieku wymarła prawie połowa języków świata. Wśród 6 tysięcy języków używanych współcześnie większość to języki niszowe, którymi posługuje się od kilku do kilkunastu tysięcy osób.** Mniej więcej 80 procent ludności świata porozumiewa się na co dzień w 80 językach dominujących, wśród których prym wiodzie chiński (dialekt mandaryński – ok. 1170 mln użytkowników), angielski (1135 mln), hiszpański (450 mln), hindi (400 mln) i arabski (350 mln). **W ciągu ostatnich 70 lat zaprzestano używania ponad 200 języków, a proces ten przyspieszył na przełomie XX i XXI wieku na tyle, że do końca tego stulecia może zniknąć niemal połowa używanych języków. Unikatowe dziedzictwo lingwistyczne, kulturowe i antropologiczne zniknie z powierzchni Ziemi na zawsze.**

Język chiński (dialekt mandaryński) ma na świecie najwięcej użytkowników i użytkowniczek.

Fot. SubZeroConsciousness, CC BY 2.0

Do „śmierci języka” przyczyniają się przede wszystkim zmiany społeczne, głównie migracje i wyjazd młodych osób z danego terytorium w poszukiwaniu pracy, a tym samym oderwanie od korzeni. **Proces wymierania języka trwa zwykle nie dłużej niż przez trzy pokolenia**, można zaobserwować go dość dobrze wśród imigrantów hiszpańskojęzycznych w USA. Pokolenie pierwszych imigrantów jest zazwyczaj jednojęzyczne i w niewielkim stopniu posługuje się angielskim, pokolenie drugie jest już dwujęzyczne, uczy się języka ojczystego od rodziców, a języka dominującego – w szkole, z TV i z Internetu. Pokolenie trzecie poznaje wyłącznie język angielski, zarówno w domu, jak i poza nim. Czasem trzecie i czwarte pokolenie rozumie język przodków, ale nie potrafi się już nim posługiwać, a język ulega sporemu uproszczeniu w stosunku do oryginału. Na przykład kantońskie dzieci wychowane w Kanadzie mówią po kantońsku, ale nie używają tonów, które są charakterystyczne dla tego języka. Używają też uproszczonej składni, przez co język staje się niezrozumiały poza ich kręgiem.

Co więcej, sporo języków rdzennych używanych jest tylko w mowie, nie wykształciły pisma, a co za tym idzie – nie istnieją w oderwaniu od społeczności lokalnej. Do krewnych nie można przecież pisać ani listów, ani e-maili. Kiedy dzieci przestają komunikować się w języku rodziców i dziadków, język staje się zagrożony, co ma też związek z powszechną edukacją w języku dominującym – zazwyczaj nauka w szkołach obejmuje oficjalnie obowiązujący w kraju język, a tym samym rdzenne narzecze schodzi na dalszy plan. Język używany w domu to język „gorszy”.

W trosce o języki zagrożone UNESCO rozpoczęło program kontrolowania tego niekorzystnego zjawiska. W tym właśnie celu w 1996 roku opracowano po raz pierwszy [Atlas Języków Zagrożonych](#), katalogujący informacje na temat 3000 języków używanych na świecie i zagrożonych wyginięciem. Katalog posługuje się pięciostopniową skalą zagrożenia, odzwierciedlającą stopień, w jakim dany język używany jest wśród członków społeczności.

Według szacunkowych danych UNESCO zagrożone języki używane są głównie: w Indiach (196), USA (192, gdzie są to narzecza plemion indiańskich), w Indonezji (147), Chinach (144), Meksyku (144) i Rosji (136).

Grupa Tofalarów z XX wieku, z obwodu irkuckiego. Jeden z najmniejszych narodów Rosji, liczący 654 osoby (2002 r.), z czego tylko ok. 30 ludzi używa języka tofalarskiego

Języki zagrożone w Polsce

Atlas Języków Zagrożonych wymienia w Polsce dziewięć języków zagrożonych wyginięciem: kaszubski, dolnosaksoński, białoruski, poleski, romski, rusiński, słowiński, wilamowski oraz jidysz. Najsilniej zagrożony jest należący do grupy języków zachodniogermańskich wymysiöeryś, czyli język wilamowski, którym posługuje się zaledwie około 70 starszych mieszkańców Wilamowic koło Bielska Białej. Wilamowski to język synkretyczny, który powstał z dialektów niemieckich, niderlandzkich i fryzyjskich dzięki potomkom holenderskich i niemieckich osadników, którzy osiedlili się w Wilamowicach w XIII wieku i stworzyli tam odrębną kulturę. W 1945 roku zakazano używania języka wilamowskiego, ale zakaz ten uchylono w 1956 roku, wraz z osłabieniem reżimu komunistycznego. Język wilamowski wykształcił nawet własną literaturę, a najbardziej znanym autorem jest Florian Biesik, który stworzył m.in. „Of jer wełt” („Na tamtym świecie”), poemat napisany na wzór „Boskiej Komedii” Dantego. O zachowanie języka i kultury wilamowickiej walczy Stowarzyszenie Na Rzecz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Miasta Wilamowice „Wilamowanie”.

Jedynym językiem zagrożonym, który prawnie posiada w Polsce status języka regionalnego, jest oczywiście kaszubski (*kaszëbsczi jãzëk, kaszëbskô mòwa*). Język regionalny to na terenie Europy odmiana języka rdzennego, który nie jest językiem mniejszości narodowej, jest natomiast blisko spokrewniony z językiem większości (językiem oficjalnym państwa), a historycznie rozwijał się równoległe do języka oficjalnego.

Obecnie kaszubski przeżywa renesans, od 2009 roku jest silnie rewitalizowany w związku z wprowadzeniem w życie wymogów [Europejskiej karty języków regionalnych i mniejszościowych](#). Pojawiły się dwujęzyczne nazwy miasteczek, witryn, powstało kaszubskie [radio](#), wydaje się książki i czasopisma, a nawet odprawia liturgię w kościołach po kaszubsku. Ponad 10 000 osób uczy się języka kaszubskiego w kilkudziesięciu szkołach, od 2005 roku można zdać z kaszubskiego maturę, a od 2009 roku Uniwersytet Gdański oferuje możliwość studiowania specjalizacji – nauczanie języka polskiego oraz wiedzy o języku i kulturze kaszubskiej. Z [literaturą kaszubską](#) można zapoznać się szeroko w Internecie.

Zabytkowy spichlerz łemkowski. Fot. Hejma, CC BY-NC-ND 2.0

Nie każdy język zagrożony wymarciem miał tyle szczęścia, np. język Łemków, uznawanych w Polsce za mniejszość etniczną trafił zaledwie do nauczania w kilku szkołach w 2001 roku, mimo że Spis Powszechny z 2011 roku wykazał, że w Polsce językiem łemkowskim w kontaktach domowych posługuje się około 7 tysięcy osób. Więcej o języku Łemków można dowiedzieć się ze strony www.lemko.org.

**Jeśli nie będziemy dbać o zachowanie języków rdzennych,
ogoolimy bezpowrotnie część naszej kultury i różnorodność świata.
Warto o tym pamiętać!**

Na przestrzeni wieków niektóre słowa zmieniły znaczenie.

Źródła:

- *Atlas języków świata*, red. B. Comrie, S. Matthews, M. Polinsky, Poznań 1998.
- Jacek Pawlicki, *Języki żywych, języki martwe*, „Gazeta Wyborcza” [11.06.2012]
- Tomasz Wicherkiewicz, *Ginące języki, etniczność, tożsamość i polityka*
- <http://pl.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/endangered-languages-ethnicity-identity-and-politics/>
- <http://swiatjezykow.blogspot.com/2010/09/najbardziej-zagrozony-jezyk-w-polsce.html>

Opracowała: Marta Zdanowska

Opublikowano w ramach projektu *Postaw na rozwój. Zrównoważony!*
2. edycja współfinansowanego w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej
Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2015r.